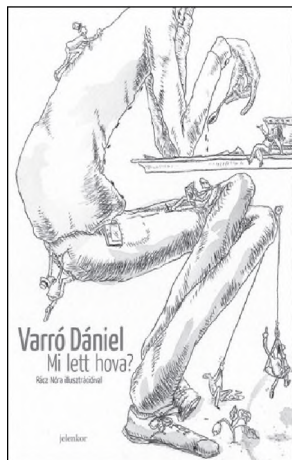

AKINEK A KEDVE DACOS

Varró Dániel: *Mi lett hova?*

Lassan megkopik ez az emlék, de a kilencvenes évek végén az akkor még egyetemista Varró Dániel első kötete igazi szenzációnak számított, egy pillanat alatt meghozta az ismertséget és a szakmai elismerést a szerzőnek. Pontos adatokat nem ismerek, de a *Bögre azúr* jó eséllyel ott van az elmúlt huszonöt év legtöbb példányban eladott versesköteteinek dobogóján, és még előre is léphet, hiszen újabb kiadásai azóta is, folyamatosan kaphatók (már önmagában ez is merőben szokatlan), a szerzői név, úgy is, mint „Varró Dani”, a játékos, könnyed, gyerekek kezébe is adható, érzékeny tinédzsereknek is ajánlható, de voltaképp az óvodától az egyetemig olvasható költészet értékes márkájává vált. Varró eközben, tartva magát a még az első kötet sikere idején tett nyilatkozatához, miszerint ő nem is annyira jó költő, mint inkább kiváló műfordító szeretne lenni, újrafordított, nem akár-hogy, három Shakespeare-drámát, egy Mozart-operalibrettót, fordított Stoppard-, Albee- és Harold Pinter-darabokat, Yeats- és Lewis Carroll-verseket, népszerű gyerekkönyveket és rengeteg regénybeli versbetétet. Megírt öt gyerekeknek szóló verseskötet, dolgozott színházakkal, és szerepelt számos sikeres antológiában is. Mindeközben kiadott 2007-ben egy felnőtteknek szóló verseskötetet, ez volt a mérsékeltbb kritikai visszhangot kapott *Szűdesszert*, és most itt van újra egy komoly, látszólag simulékony, könnyed, vicces kötet, mely azonban nagyon is provokatív, reflektált és dacos, mégis nagyon következetesen illeszkedik ebbe a lassan húsz éve formálódó költői világba.

Az első Varró-kötet újdonsága a magyar költészet történetében hosszú ideje egyeduralkodó tragizáló, mély, metafizikus, egzisztenciális érintettségű versbeszéd megkérdőjelezése, illetve az ezekhez a témákhoz kapcsolódó költőszerep elutasítása volt, valamint az az ajánlat, ami egy ezekkel versengő költői nyelvet és szerepet jelentett be. A cél pedig nem volt kevesebb, mint a magyar líranyelv megújítása. Varró pályakezdése nem volt teljesen előzmények nélküli, és nem volt magányos sem, a *Sárkányfű* című egyetemi folyóirat körében alkotó pályatársai, vagy épp a kolozsvári *Előretolt Helyőrség* nevű irodalmi műhely alkotói hasonló célokat tűztek ki, de kétségkívül neki volt ehhez a költői programhoz a legalaposabb felkészültsége, líra-történeti ismerete, verstani képzettsége és a nyelvtudásának is köszönhető világirodalmi kitekintése. Az ironikus hang és a finom humor pedig egy szerethető, csetlő-botló beszélő megalkotásához segítette, aki a maga ártatlanságában adta elő ezt a nagyon is radikális, a magyar költői nyelvben egészen újszerű ars poétikát – melyhez a szerző a mai napig hű, és amelyet új kötetében még tudatosabban képvisel.

Jelenkor Kiadó
Budapest, 2016
114 oldal, 2999 Ft

Az első kötet elismerő fogadtatásában már ott voltak a bizalmatlanságot jelző kérdőjelek, hiszen a „súlytalanságot”, a könnyed játékoságot tette szóvá több kritika és néhány idősebb költőtárs, köztük a legemlékezetesebben Orbán Ottó egy köszöntő-atyáskodó versben (ÉS, 1999/27.), és Lator László az egyik első kritikában: „Nagyszerű, ha valaki húszévesen ilyen felszabadultan játszik (...) de verseiből hiányzik valami súly” (*Népszabadság*, 1999. 05. 22.), de akkor még az efféle intelmek mögött ott volt a legyintés: mit várhatunk egy ennyire fiatal szerzőtől, a lényeg, hogy a mesterségbeli tudása megvan, a nyelvi kompetenciája lenyűgöző, az ötletei káprázatosak, a rímei bravúrosak, majd elérik őt is a sötét fellegek, kap majd egy-két pofont az élettől, megjárja egyszer-kétszer a poklot, és akkor ez a technikai repertoár végre méltó témákat szólaltathat meg, a bámulatos formák megrendítő versek alapjai lehetnek. Az idén negyvenéves Varró azonban csak nem akart pokolra menni, csak nem akart beállni a kritika által kijelölt pályára, inkább dacosan és kitartoán, némileg visszavonultan az irodalmi nyilvánosságtól, magabiztosan, bár óriási szünetekkel írta tovább ezeket a nagyon is összetett, idézetekkel és utalásokkal teli, de épp ezekből erőt merítő verseit. A vele együtt indult költők rég abbahagyták vagy más irányba fordultak, talán annak is köszönhetően, hogy a kétezres évek közepére a költői köznyelv is ellentétes irányba mozgott: a játékos, szövegszerű, mondjuk Parti Nagy Lajos vagy Kovács András Ferenc nevével is fémjelezhető versbeszédék háttérbe szorultak, és helyüket Kemény István, Marno János, Takács Zsuzsa és persze Borbély Szilárd lélekbe markoló, a magány és az esendőség újabb, a posztmodern poétikák tapasztalatait is beépítő versei vették át. A pátosz nélküli komolyság szűk folyosóján járt ekkor a magyar költészet java, így a *Szívdezzszert* végső soron légüres térbe érkezett.

Azóta viszont eltelt újabb tíz év, a slam-mozgalom és ahhoz arcukat adó szerzők, első sorban Simon Márton és Závada Péter sikere megmutatta, hogy az igényesen megírt, könnyedebb, vagy legalább könnyebben befogadható szövegekre nagyon nagy az igény, az *Előretolt Helyőrség* irodalmi értelemben már nem is létező vezetője pedig épp most próbál mesterségesen, állami pénzből felnevelni egy olyan írógenerációt, felépíteni egy olyan irodalmi kánont, melynek az olvashatóság és a népszerűség lenne az alapköve, és ami szintén sokszor utal a kilencvenes évek felolvasóestjeinek sikereire és a slam újabb keletű vonzerejére. Ebben a légkörben Varró Dániel új kötete is jobb esélyekkel indul – habár egyik tábor sem vallja őt magáénak, ahogy, biztos vagyok benne, ő sem igyekszik egyikhez sem csatlakozni. Talán Lackfi János ugyancsak széles körben ismert, de lényegesen egysíkúbb, kevésbé reflektált versei, esetleg Szabó T. Anna formailag tiszta, hangzásában lágy, de a szöveg másik, provokatív rétegét nélkülöző munkái állíthatók Varró Dániel mellé, Varró-költészete még mindig egyedinek tekinthető, követőkre sem talált.

A *Kávéház* című, a kötet hangulatát meghatározó, lényegében erre a szituációra reflektáló programvers épp a pályakezdés sikerét lesajnáló, legyintgető gesztusokat utasítja vissza az ezt követő két-három verssel egyébként azonos lendülettel, nagyon szellemesen. A leszálló ágban lévő, hajdan tündöklő, de azóta megkopott csillag emlegetése, az utalás arra, hogy az ő korában „egy rendes költő meg van már halva”, aztán az újrakezdésre, a „nehéz”, „kissé már hamiskás” lant újbóli felemelésére, illetve a mások szerint már üres *bögre* kikortyolására tett megint csak szépen végigvitt jelzések, aztán az öntudatnak és a magabiztosságnak olyan megnyilvánulásai, melyek minden oldalról megtámasztják ezt a költészetet, elegáns választ adnak a kétkedőnek. Tetszik, ahogy kikacsint az alighanem minden fiatalon berobbanó költőt megkísértő rimbaut-i szerepből, hogy eljátszik az elhallgatás lehetőségével, vagy a másik oldalról: azzal a szorongással, hogy talán tényleg nem tud már újra verset, vagy olyan színvonalú verseket írni, mint az első két kötetében. Vagy ami még rosszabb: hogy csak ismételni tudja már önmagát.

Az új kötet versei tartják magukat ahhoz a belső használatú főszabályhoz, hogy, legalábbis a felszínen, kerüljük a hagyományos lírai problémákat, nem foglalkoznak a gyász és a halálfélelem, az istenkeresés, a haza vagy a szerelmi vágyakozás és csalódás nagy

kérdéseivel, nem a lét nagy kérdéseit boncolgatják, hanem kis, hétköznapi ügyeket egyrészt, a költészet mibenlétének talányait másrészt. Mintha Varró azt mondaná, nem a filozófia dilemmáira adott válaszok határozzák meg az élet minőségét, hanem az, hogy a mindennapokban milyen döntéseket hozunk. Nagyon jó, ha tudjuk, honnan jövünk és hová tartunk, ha tudjuk, mi végre vagyunk a világon, de ettől még ugyanúgy fel kell kelennünk minden nap, fogat kell mosnunk, el kell vinnünk a gyereket az iskolába, dolgoznunk kell, és így tovább, és csak akkor van esélyünk valamilyen boldogságfélére, ha ezeket az ügyeket a megfelelő keretek között intézhetjük, ha a vitáinkat a körülöttünk élőkkel kezelni tudjuk. Nyelvileg ezt a magatartást a szlenges, laza vagy káromkodós sorok fejezik ki – amelyek után minden pátosz és minden költőiség valahogy parodisztikusan hat (itt önkényesen összeollózva): „létösszegzem illenék”, de „basszus”, „felfázott a költő” az „alkotói magányban”. Amúgy meg: „mindenki bekaphatja” – és tessék, itt van a korábban hiányolt indulat is, itt van a hajdani, néha tényleg indokolatlanul infantilis nyuszis és macis képeket valamelyest feledtető nyers hang: „kimentem hányni”, „slicclehúzás” és „hugyozás”, ráadásként: „az ihlet egy igazi gecí”.

Kell is ennyi invenció, mert az imént emlegetett önisméltés-rém bizony ki-kikacsint a kötetből, és ez még a jóindulatú olvasónak is csalódást okozhat. Ismert, agyonidézett, százszor és száz helyen elcsúszott, legalább tizenöt éves vers már a Knézy Jenőnek ajánlott *ha szívemen a félelem*, lerágott csontnak tűnnek a bocis paródiák, nem hiányolnám a kötetből *A Piros Alsó meg a Pikk Dáma* történetét, ami az előző kötet macskagrófkisasszony-meséjét idézi, és ettől olyan érzésünk lehet, mintha recept alapján állt volna össze a könyv. De egyébként is túlságosan ismerős, túl komfortos néhány helyen ez a gyűjtemény, pedig, meggyőződésem, még mindig több van ebben a költészetben, mint amit mutat, de az biztos, hogy nem szorul rá saját korábbi ötleteinek az ismételtetésére. Kínos kétszer elsütöni a „Zsófi / grófi” rímpárt, de nem szerencsések a „nemesen, te / msn-re” és a „hevesen / msn” rímek sem két egymás utáni versben, pláne úgy, hogy az msn-ről ma már csak a történelemkönyvekben lehet olvasni. Mindez ráadásul egy olyan költőtől, akit formakész-ségéért, a hallásáért, a szoros formában is lazának megmaradó szövegekért és igen, a rímeiért szeretünk – mindeerre sokkal többet kellene adnia. De nem elég erősek a *Panaszoknyv* szalvétára írt rövid versei sem.

Jó viszont, amit és ahogy a szerelemről ír – a költészet egészével meglévő reflexív, a meta-szintet is folyamatosan működtető kapcsolata mellett ez adja a kötet igazi értékeit. A *Szívdezzszert* kizárólag szerelmes versekből állt, de ott Varró nem találta meg az egyensúlyt a Petri utáni szerelmi költészet nehézségei, a kortárs szerelem-költészet drámai hangja és az intertextualitásra támaszkodó, emelkedett-játékos udvarlás nyelve között, ahogy nem volt egyensúly a formakövetés, főként a szonettek és a formateremtés, például az sms-, illetve email-versek között sem. Ahogy most is, akkor is minden sorában ott volt az irónia, a vallomásban, az érzékiségben és a látványos érzékenységben is, éppen ezzel került el a giccs veszélyeit, a színpadisság csapdáját. Az új kötet gerince viszont már az úgynevezett hitvesi költészet, aminek igazán nagy hagyományai nincsenek, Petőfi Sándrey Júliához írt verseit, Ady Csinszka-verseit és Radnóti szokás ebben a körben emlegetni, de Varró egyikőjüket sem követi. Sőt, azt mondja, Radnóti távollóról, szorongatva írta a legszebb verseit Fanninak, Petőfi pedig a korai halálát előre látva végrendelkezik a *Szeptember végénben* – de azt is hozzáteszi, hogy ma már jól tudjuk, azok a házasságok sem voltak mindig harmonikusak, inkább bizalmatlanságról, kicsinyes vitákról, kötélhúzásról szóltak. Kifejezetten értékelem, hogy a Radnóti névre épp a „megróni” rímet találja – ebben a kontextusban ez egészen nagyszerű.

A Varró-féle házastársi költészet ezekkel szemben a saját költői elképzeléseinek megfelelően a hétköznapiak közös, de nehézkes megéléséről szól, amiben talán még több is a konfliktus, mint a boldog pillanat. A házasság lehetne maga a beteljesült szerelem, valami-

féle idill, amiben az érintettek élnek, amíg meg nem halnak, ahol nincs már vágyakozás a távoli szerelmesre, nincs a 'szeret? nem szeret?' állandó bizonytalansága, és nincs a kapcsolat elsiratása sem, természetesen – pedig ezek uralják a szerelmes versek döntő többségét. Tudjuk persze, a saját tapasztalataink mellett épp a regényekből és a filmekből (de a költészetnek ez sokkal ritkábban témája!), hogy ez nem így van, a házasság csak ritkán a megérkezés terepe. Inkább, és ezt mutatja meg a kötet, „stressz, félsz, hiszti, nyűgök, macerák”, féltékenykedés, dominancia-harc, az együttélés közös szabályainak kialakítása és a sosem hiánytalanul beteljesülő szerelem tere. Varró ezeket a konfliktusokat és kényelmetlenségeket verseli meg a saját jól bejáratott eszközeivel, szellemesen, bizalmasan, nyíltan.

Az *Esküvői vallomás-vers* például egy nagy ötlettel mutatja meg az egymásra találó, egymásra rímelő szerelmesek mindig fennmaradó távolságát. A köztük lévő feszültséget ugyanis az asszonáncok feszültsége képezi el: „rózsatóje / villámhárítója” – nagyon szép rím, ami egyébként jelentésében is visszaolvasható a házasság egészére: nincsen rózsá tövis nélkül, és persze, hogy a töviseket, tehát a nem-szeretem dolgokat, a konfliktusokat valahogy le kell és le is lehet vezetni, kell hogy legyen valamilyen villámhárító a kapcsolatban. Az „ösvényt / esve” rím hasonlóan bravúros, de aztán az utolsó versszakban jön, kicsit talán didaktikusan is, mindaz, ami megmutatja e rímjáték lényegét: „Az élet nagy versében, szép arám, / bizton tudom, hogy te vagy rám a rím.” Látjuk, itt minden feltétel meglenne a tisztább rímre: 'szép arám / a rím rám' estleg 'reám', de Varró nem ezt választja, amivel épp azt mutatja meg, hogy a házasságban csakis efféle furcsa, megbicsakló egymásra rímelés, csak ilyesféle összhang lehetséges.

A *Hitvesi líra* című, hétrészes szöveg megint igazi remeklés: csodálatos formai megoldások, remek versmondatok, meglepő ötletek, eredeti rímek sora, amiben a feleség *megudvarlása* és finom kritikája egyaránt jelen van, szerencsés egyensúlyban. Önmagában megbolygatja, kifordítja a versbeli állításokat az a versindító kitétel, hogy a feleség is olvassa a művet („most is itt mögöttem áll, és itt lesi”), és talán nem is tud a vers fikciója és az alanyiség között különbséget tenni – hogyan is lehetne így róla rosszat mondani? Vicces, nagyon ironikus, amikor épp ezután olvassuk, hogy „Jaj de gyönyörű vagy feleségem, Zsófi” – hogyan is vehetnénk komolyan ezt a ráadásul kicsit suta, kicsit kocsmai, kicsit közhelyes mondatot? Melyik feleség örülne egy ilyen felvezető után egy efféle bóknak? Vagy olyannak, hogy „a te fogad juhnyáj, épphogy csak nem béget”? És ezek még a látszólag kedveskedő sorok, majd csak ezután jönnek azok a megjegyzések, melyek a bűvösnek nevezett nőt inkább hűvösnek mutatják, az általa felügyelt szabályokat tehernek, a közös alvást kényelmetlenségnek. A helyettünk sorsot választó, a felettünk döntő szerelem képze a vers végén pedig még messzebbre mutat, és éppenséggel e költészet mélységére, ha úgy tetszik: megszenvedettségére világít rá. Megszenvedte a beszélő a házasságát.

De a kötet legjelentősebb verse kétséget kizáróan a *Minden olyan mint minden*, ez a kivételes szabadvers, ami terjedelmével, belső ritmusával, szóhasználatával, kérdéseivel és lendületével valódi újdonság ebben a költészetben, valami egészen más, mint amit eddig, az elmúlt húsz évben olvashattunk Varrótól. Őszintén szólva nem is értem, miért nem került ez a szöveg kiemelt helyre, akár külön ciklusba, vagy akár a kötetet záró vers helyére, hiszen új nyelvet, új poétikát jelent be, az enyhén önisméltó darabok után a megújulás felé vezető kaput nyithatja ki. Egészen olyan, mintha maga a szerző is unta volna már saját magát, unta volna a ránehezedő nyomást, publikálási kényszert, kiadói és olvasói elvárásokat, és végre engedett volna a forrongó indulatainak, melyet ráadásul a költészetről okoskodó, az ő költészetét is kategorizáló, leszóló, de alkalmasint alapvető fogalmakat is keverő kritikusok keltenek. Felvezeti ezt a „hagyjatok már békén”-érzést a négysoros *Bohóctréfa*, de az a vers még belesimul a kötetbe, az még azon a nyelven mondja, hogy a kritikuski oktatás csak olyan, mint a *Jogosítvány* című versben emlegetett, dugóbeli rádudálás, amitől a kezdő sofőr inkább csak összerezzen és pánikba esik, jobban vagy gyorsab-

ban vezetni nem fog – a kezdő költő sem fog az attitűdjén, az alkatán, a költészetről kialakult elképzelésein változtatni semmilyen dorgálás hatására. Különösen akkor, ha ő maga tudja, hogy ami a magyar költészetben egyeseknek újdonság és furcsaság, az például az angolban (lásd például Lewis Carroll példáját) már megszokott, népszerű, teljesen elfogadott és persze teljes értékű irodalom.

A vers szövegében sokszor visszatérő *Minden olyan mint minden* cím is egy Varró által fordított könyvsorozatból jöhet: Innes Shonától négy kötet jelent meg eddig magyarul, *Az élet olyan, mint a szél*, *A játszótér olyan, mint a dzsungel* és hasonló struktúrájú címeken, ami könnyen transzformálható úgy, hogy minden olyan, mint minden. És ha minden hasonlítható mindenhez, amit Baudelaire korrespondencia-elvéhez is köthetünk, akkor némi fantáziával nagyon mélyértelműnek ható hasonlatokat lehet szülni, csak elég távoli, de valamilyen apró felületen mégis összekapcsolódó tárgyakat és fogalmakat kell találni, és meg is van egy hitelesnek és megéltnek ható költészet alapja. Egy teáskanna olyan, mint egy elefánt, egy szonett, mint egy mosdószivacs, az élet pedig olyan, mint... és ide tulajdonképpen jöhet bármi. Varrónál az élet olyan, mint „az a várakozás, amit ez a félmondat kelt”. De mondunk ezzel valamit az életről? Mondtunk ezzel bármit bármiről? József Attilától tudjuk, hogy „Az életet hiába hasonlítjuk cipőhöz vagy vegytisztító intézethez, mégiscsak / másért örülünk neki.” (*József Attila*), és ez van ebben a versben is kimaszkírozva, de az egész kötet mögé a gondolat mögé áll, csak ez a vers nyersebben, egyenesebben: az életnek nem akkor örülünk, ha titokzatos képekbe zárjuk, sokkal inkább akkor, ha azokat a bizonyos, már sokat emlegetett hétköznapi rutinokat örömmel, görcsök nélkül tudhatjuk le. A versnek pedig akkor, ha erről tud, megint csak görcsök nélkül beszélni.

Figyelemre méltó gondolat ebben a nagy hatású szövegben az is, hogy ha szeretünk úgy gondolni a költészetre, mint a szabadság terepére, amitől nem várható el semmilyen társadalmi feladat, se a jó erkölcsre, se a hazaszeretetre nevelés, ahogy korábban sokan képzelték, akkor azt sem lenne szabad elvárni, hogy a vers, mondjuk, rímeljen, vagy intertextusokat használjon, vagy hogy mély legyen, sorskérdésekről, filozófiai problémákról, zsigeri megrendültségről beszéljen. Ahol szabadság van, ott szabadság van, mondja Varró Dániel kötete. Meg azt, hogy akkor minden és mindenki szabad legyen, minden legyen olyan, mint minden.